

А.П. Чуприков
Р.М. Гнатюк
М.А. Чуприкова

АСИМЕТРІЯ МОЗКУ ТА ЛІВОРУКІСТЬ

МОНОГРАФІЯ

УДК 159.943.75
ББК 88.4

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 6 від 30 червня 2011 р.).

Рецензенти:

доктор медичних наук, професор **О.О. Хаустова**

доктор медичних наук **О.О. Зайцев**

доктор психологічних наук **Д.І. Шульженко**

Ч92 Асиметрія мозку та ліворукість : монографія / А.П. Чуприков, Р.М. Гнатюк, М.А. Чуприкова. — К. : КММ, 2011. — 140 с. Бібліогр.: с.120-130

ISBN 978-966-1673-08-2

Книга є вступом до спеціального розділу сучасної нейропсихології, присвяченого асиметрії головного мозку, яка включає в себе асиметрію психомоторної поведінки людини. Ці розділи фундаментальної науки сьогодні виходять далеко за межі монографії, тому мета авторів підготувати читача до сприйняття незвичного наукового матеріалу. Практичне значення даної книги — наблизити лікарів, психологів, вчителів, інших фахівців до розуміння природи ліворукості, правильного її розпізнавання та мобілізувати їх до захисту ліворуких дітей від перенавчання.

УДК 159.943.75
ББК 88.4

ISBN 978-966-1673-08-2

Колектив авторів © 2011
КММ, верстка, макет © 2011

На обкладинці літографія "Рисуючі руки" – нідерландського художника-графіка Мауріца Корнеліса Ешера (Maurits Cornelis Escher)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ I	
Асиметрія в природі	8
Асиметрія в організмі людини	8
Асиметрія обличчя	10
Асиметрія мозку	10
Художник та мислитель	18
Емоції та міжпівкульова асиметрія	21
Правий та лівий	26
Гіпотези	31
РОЗДІЛ II	
Сенсорні асиметрії (сенсорне лівацтво)	32
Ведуче око	32
Ведуче вухо та сприйняття звуків	36
Інші сенсорні асиметрії	38
Дотик	38
Нюх та смак	39
Моторне лівацтво	39
Ведуча нога	39
Ведуча рука	42
РОЗДІЛ III	
Як визначити ліворукість?	43
Чинники ліворукості	44
Ступені ліворукості	47
РОЗДІЛ IV	
Особливості особистості та психіки ліворукої людини	51
Принципова різниця мозкової організації психічної діяльності лівшів та правшів	54
Нейрофізіологія лівшів	58
Атипія психічного розвитку	60
РОЗДІЛ V	
Дзеркальні форми діяльності	64
Мова та її порушення у лівшів	70
Причини дислексії у лівшів	78

Лівші та спорт	79
Лівші та травми	82
Лівші і фінанси	83
РОЗДІЛ VI	
Ліворука дитина в сім'ї	84
Насильство над ліворукими: декстрастрес	85
Причини стигматизації ліворукості в Радянському Союзі	86
Проблеми ліворуких дітей	87
Переучування ліворукої дитини	94
Необхідність створення позитивного емоційного фону	99
Суспільна діяльність по подоланню проблем ліворуких дітей	101
РОЗДІЛ VII	
Біль про ліва (декларація лівшів)	104
Відомі лівші	105
Розділ VIII	
Словничок нейропсихологічних термінів	110
Список літературних джерел	120
Додаток	131

ПЕРЕДМОВА

Ця монографія є вступом до спеціального розділу нейропсихології – асиметрії головного мозку, що в свою чергу є частиною фундаментальної науки – латералістики людини. Асиметрію мозку називають ще асиметрією міжпівкульової взаємодії. Ця область знань стала бурхливо розвиватись з 60-х років минулого століття. Завдяки спільній діяльності американських нейрохірургів та нейропсихологів на чолі з Роджером Сперрі, людство отримало суттєве обґрунтування матеріалістичної основи психіки людини. За ці досягнення Роджер Сперрі в 1982 р. отримав Нобелівську премію. З цього часу кількість наукових робіт з асиметрії мозку в світі бурхливо зростала.

Необхідно зазначити, що перша наукова конференція з асиметрії людини, у колишньому СРСР, відбулася в 1977 році в Москві. Вона мала міждисциплінарний характер і стала „точкою росту науки”, значно вплинувши на поворот наукових інтересів багатьох нейропсихологів, нейрофізіологів, психоневрологів та морфологів у бік латералістики. Особливістю вітчизняних досліджень у сфері латералістики стало вивчення зв'язку асиметрії мозку з тілесними функціями, що збагатило новими даними різні галузі медицини та суміжних наук про людину. До речі, тоді ж матеріали конференції цитувалися як першоджерело в рейтингових наукових журналах. Мені приємно, що одним з ініціаторів конференції та повороту нейронаук країни обличчям до цієї проблеми був автор даного посібника – професор, доктор медичних наук А.П. Чуприков.

Сьогодні можна констатувати, що інтерес вчених до цієї проблеми не послаблюється, підтвердженням тому є щорічні наукові конференції з організації та латералізації мозку, які відбуваються в різних країнах та незмінно привертають увагу науковців. В Україні цей напрямок розвивається, не дивлячись на фінансові труднощі, які зазнає українська наука, а також недовірко-підозріле ставлення суспільства до досягнень українських вчених. Тут буде доречно сказати, що науковій школі професора А.П. Чуприкова належить створення терапевтичного методу спрямованої зміни міжпівкульової взаємодії – латеральної терапії, яка використовується в лікуванні деяких психосоматичних та психоневрологічних розладів.

Прагматичним та соціально значущим аспектом проблеми асиметрії мозку є ліворукість. Початок багаторічної кампанії з захисту ліворуких дітей від перенавчання також був ініційований в 1980 р. професором А.П. Чуприковим. З того моменту минуло достатньо часу, щоби виросло покоління ліворуких дітей, підлітків та молодих людей, що пишуть лівою рукою. Ми наочно бачимо наскільки прозорливою була наполегливість названого вище вченого-ентузіаста.

Співавтором цієї праці є відома лікар-психіатр, кандидат медичних наук Роксолана Гнатюк, яка в теперішній час мешкає та працює в Аргентині, що привносить в значення книги міжнародний відтінок.

У монографії наведено дані про діагностику, природу ліворукості та нейропсихологічні характеристики ліворуких. Вважаю важливим, що студенти-психологи, лікарі, педагоги, які підвищують кваліфікацію, прочитавши її, будуть активними борниками захисту ліворуких дітей від перенавчання та відчують науковий інтерес до вивчення феномену ліворукості. Крім того, дана монографія нагадує про пріоритет українських вчених у вивченні деяких аспектів функціональної асиметрії мозку в нормі та патології.

Директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка,
дійсний член Національної академії
педагогічних наук України, професор,
доктор психологічних наук С.Д. Максименко.

ВСТУП

Перш, ніж розпочати розмову про ліворукість і про те, що з нею пов'язано в житті людини, автори вважають своїм обов'язком розповісти про асиметрію в природі, асиметрію в організмі людини та зокрема про асиметрію мозку. Хоча тема асиметрії мозку є досить популярною, насправді багато її аспектів не відомі широкому колу читачів. Без їх розкриття неможливе в подальшому розуміння основного кульмінаційного, наріжного поняття — домінанти рукості.

Згадаємо, початок 70-х років минулого сторіччя. Група вчених-ентузіастів, які належали до різних спеціальностей (психіатрії, неврології, фізіотерапії, генетики та інших) охопила дивна хвороба: всі вони почали „марити” асиметрією мозку. Один із авторів книги теж не встояв перед цим „вірусом” і потерпає від нього вже три десятиліття...

У 1977 році, в Москві, була проведена перша в СРСР науково-практична конференція „Асиметрія і адаптація людини”. Адже, за своїм характером саме вона стала міждисциплінарною, що для того часу було незвичайним. Вперше психіатри, невропатологи, лікарі інших спеціальностей, нейрофізіологи, нейроморфологи і психологи разом обговорювали свої наукові проблеми з точки зору функціональної і морфологічної асиметрії головного мозку! Основним, не побоїмось цього слова, революційним результатом їх праці став поворот багатьох вчених до проблеми правого-лівого мозку, переосмислення з точки зору латералістики низки відомих наукових даних.

Свідченням тому став вихід хрестоматії „Функциональная межполушарная асимметрия” (Москва, 2004; под ред. Н.Н. Боголепова и В.Ф. Фокина), яка хоча б частково підвела підсумки діяльності багатьох спеціалістів у цій галузі. Можна лише шкодувати, що така чудова книга через малий наклад вже сьогодні малодоступна.

Але ідея, творчий дух, нестандартність поглядів викладачів в ній спонукають думати, аналізувати, діяти.

Крок за кроком наближаючись до розкриття таємниці природи — незбагненої асиметрії мозку. Шлях обраний нами важкий і тривалий. Це шлях пізнання, відкриття і переосмислення та він без сумніву буде цікавим нашим читачам.

А.П. ЧУПРИКОВ, Р.М. ГНАТЮК, М.А. ЧУПРИКОВА

АСИМЕТРІЯ МОЗКУ ТА ЛІВОРУКІСТЬ

МОНОГРАФІЯ

Редактор *С.Є. Сорокін*
Коректор *Л.М. Чуприна*
Технічний редактор *І.П. Тарасов*
Комп'ютерна верстка *І.І. Тарасов*

Підписано до друку 10.03.2011. Формат 60х84/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Ум. др. аркушів 8,75.
Шрифт *Times*. Наклад 500 прим.

Видавництво ТОВ „КММ”
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК №2373

Надруковано на ВАТ „Книжкова фабрика”
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4